nedostižným vzorem. Neskrýval přitom žádná tajemství, vše bylo na prvý pohled zřejmé. Opíral se o nezdolné zaujetí terénním výzkumem a o exaktní pojetí celého procesu od exkavace, přes dokumentaci k interpretaci. Terénní výzkum byl pro Ladislava Hrdličku badatelským úkolem, v němž nebylo sebemenší místo pro rutinu či pro nějaké jiné zjednodušování.

Ladislav Hrdlička miloval diskuse, nejraději na dně archeologického výkopu, nebo aspoň nad milimetrovým papírem, a tedy opět nad konkrétním terénním příkladem. On diskutoval, upřesňoval interpretaci, my kolem jsme se učili. Pokud bylo třeba, poskytl individuální výuku. Například na prahu 70. let se počátky archeologického výzkumu města Mostu neobešly bez lekcí, které pořádal v pátek večer. Zpravidla v některé z malostranských vináren.

Dne 1. května 1968 začal archeologický výzkum na pražském Klárově. Ladislav Hrdlička tím zahájil soustavnou archeologickou činnost na Malé Straně a na Starém Městě pražském. Od tohoto dne už zůstal pražským archeologem. V mimořádně složitých terénních situacích vystupňoval svoje nároky na terénní výzkum a k jejich naplňování vytvořil skutečnou archeologickou dílnu.

Souběžně ale začal rozvíjet koncepční poznávací přístup, druhou z nezbytných součástí badatelsky orientované archeologie. Jeho životním tématem se už od počátku 70. let stal reliéf historického jádra Prahy před 13. stoletím. Rekonstruoval jeviště, na němž se naplňovala prvá velká kapitola pražských dějin. Ukazoval, jak a proč se toto jeviště měnilo. Přicházel s převratnými výsledky – k tomu, abychom ho pochopili (a mohli s ním diskutovat), vytvářel neobyčejně důmyslné rekonstrukce.

Poznatky z Hrdličkových terénních výzkumů shromažďují desítky svazků nálezových zpráv. Tady platil jasný imperativ – maximální shoda mezi nálezovou situací a archeologickým záznamem. Na tento unikátní archiv navazovaly články a studie, které vytvořily vyhraněnou položku archeologické literatury. Ladislav Hrdlička znova a znova hledal to nejpřesnější vyjádření, vybrušoval argumenty, nelítostně hubil zbytečná slova. Při dnešní bodovací mánii by to byla učiněná katastrofa, zde ale vládl jeden jediný nárok – snaha o přesné a přitom dobře srozumitelné sdělení.

V pražské archeologii Ladislav Hrdlička rozvinul svou neobyčejně cennou vlastnost – schopnost vést. Stal se přirozenou a respektovanou autoritou. S příznačným úsměvem, ale také s příznačným důrazem, který neznal kompromisy a výmluvy, prosazoval to, co z dobrých důvodů považoval za nezbytné pro archeologii středověku.

Ladislav Hrdlička, pro nás vždy a jedině Laco, významně ovlivnil náš obor – badatelsky zaměřenou archeologii středověku.

Pokračování v tom, co vytvořil, závisí teď už jenom na nás.

Prosloveno 6. května 2011 v obřadní síni krematoria v Praze Strašnicích.

Jan Klápště

Vzpomínka na Rudolfa Turka

20. června 1910 – 13. listopadu 1991

Je těžké uvěřit, že letos uplynulo již 20 let od odchodu PhDr. Rudolfa Turka, DrSc., mimořádné a výrazné osobnosti a vynikajícího vědce evropského formátu v oboru studia raného středověku. Všichni, kdo jsme ho znali, jej máme stále v živé paměti a stálé vzpomínce. Sám Rudolf Turek se pokládal za archeologa a historika, blízko měl však i k dalším příbuzným oborům, které suverénně ovládal, a to byly kromě jeho třetího univerzitního oboru, geografie, zejména pomocné vědy historické včetně numismatiky, dějiny umění a toponomastika. Jeho dílo je napsáno krásnou češtinou a čítá přes sedm set bibliografických položek, mezi nimiž je deset knižních publikací, přes čtyři sta materiálových a problémových studií a dále zprávy, recenze a popularizační práce. Jeho pracovní metoda vycházela zásadně z analýzy originálních pramenů. Těžiště Turkova díla leží v raně středověkém období „na úsvitě dějin", avšak předmětem jeho fundovaných prací byla také témata odlehlejší, která svědčí o jeho hlubokém vzdělání a neobyčejném kulturním rozhledu.[1]

Rudolf Turek se narodil 20. června 1910 v Mladé Boleslavi v kultivovaném prostředí rodiny prezidenta krajského soudu a v tomto příznivém ovzduší získal také pevné základy své křesťanské

[1] Úplnou bibliografii Rudolfa Turka z let 1931–1989 zveřejnily postupně u příležitostí jeho životních jubileí Archeologické rozhledy (ročník 22, 1970, s. 261–271; 32, 1980, s. 313–316; 38, 1986, s. 86–88; 42, 1990, s. 348–351). Bibliografii jeho prací z let 1989–1991 přinesly Archeologické rozhledy 45 (1993, s. 147–148) v rámci nekrologu. V roce 1993 vyšly posmrtně ve sborníku *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*, St. Ottilien 1993, dvě poslední Turkovy stati: *Libice – Residenz der Slavnikiden und wahrscheinlicher Geburtsort St. Adalberts*, 101–118; *Das Verhältnis der Kirche zur weltlichen Macht zur Zeit der Přemysliden*, 87–99.

víry. Rudolfův otec, který byl i literárně činný, pěstoval a podporoval ve svém velice nadaném synovi již od jeho dětství kulturní záliby včetně zájmu o hudbu, výtvarné umění, historii a také o umělecké památky Čech a jejich poznávání v terénu. Zde leží počátky Turkovy celoživotní kulturní i odborné orientace a také jeho záliby v turistice. Mladý Rudolf získal ve svém rodném městě základní a středoškolské vzdělání a jeho nejoblíbenějším profesorem na zdejším gymnáziu byl historik Zdeněk Kamper. Po maturitě v roce 1929 se Rudolf Turek zapsal na Filosofické fakultě UK v Praze, kde si zvolil obory historie, archeologie a zeměpis a při nich absolvoval ještě přednášky a semináře z dějin umění a pomocných věd historických. Měl vynikající univerzitní učitele – J. Pekaře, A. Stockého, J. V. Šimáka, J. Cibulku, V. Birnbauma, G. Friedricha, A. Matějčka, B. Mendla, J. Šustu – a nejvíce ctil a měl rád Pekaře a Stockého. Již v průběhu studií začal pracovat v terénu a své první publikace uveřejnil ve svých 21 letech. Univerzitní studia ukončil doktorskou disertací *Osobnost kronikáře Petra Žitavského* (1934).

Rudolf Turek na koreferentské návštěvě výzkumu v Libici (1976) mezi svými libickými přáteli (vpravo ThDr. Zdeněk Soušek, farář a senior Českobratrské církve evangelické, vlevo Jaroslav Crkal, učitel v. v.).

Prvním pracovištěm Rudolfa Turka byl v letech 1935–1936 Státní archeologický ústav v Praze. V letech 1937–1938 působil jako středoškolský profesor na gymnáziu ve Spišské Nové Vsi a na konci roku 1938 nastoupil do svého celoživotního zaměstnání v Národním muzeu v Praze, kde pracoval (s přestávkou totálního nasazení v Erdingu u Mnichova v letech 1943–1945) až do roku 1986.

V Národním muzeu Rudolf Turek pečoval o raně středověkou archeologickou sbírku a tu podstatně rozmnožil o materiály z terénních výzkumů, které prováděl až do 70. let. Zkoumal slovanská hradiště v Prachovských skalách, Kaly u Hořic, Šance u Březnice, Smolov u Domažlic, Příkopy u Kdyně a především slavníkovskou Libici, své nejmilejší terénní pracoviště (1948–1953, 1967–1973). Zabýval se také slovanskými mohylami v Čechách. Libici, slavníkovské historii a osobnosti sv. Vojtěcha Slavníkovce věnoval po celých šedesát let své tvůrčí práce její podstatnou část. Zájem o toto hradiště si přinesl již z dětských let a téma Libice – Slavníkovci – sv. Vojtěch se klene jako duha nad celým jeho životem. Již v průběhu 30. let shromáždil a zhodnotil starší libické nálezy J. Hellicha, uložené v poděbradském muzeu, avšak jejich publikace mohla vyjít až po válce (*Slavníkova Libice*, Praha 1946). Poslední studii s libickou a svatovojtěšskou tematikou napsal na samém sklonku života a publikována byla až posmrtně v roce 1993 (viz pozn. 1). Své materiály z výzkumu na libickém vnitřním hradišti (akropoli) Rudolf Turek postupně zpracovával po tematických blocích. Po ukončení první etapy výzkumů předložil v knižní podobě shrnutí dosavadních poznatků, zasazené do historického rámce (*Libice, knížecí hradisko X. věku*, Praha 1966–1968; ruská verze 1969; francouzská verze 1971) a poté postupně zpracovával jednotlivé úseky výzkumu (*Libice. Pohřebiště na vnitřním hradisku*, Sborník Národního muzea A – Historie 30, 1976; *Libice. Hroby na libickém vnitřním hradisku*, Sborník Národního muzea A – Historie 32, 1978; *Libice nad Cidlinou. Monumentální stavby vnitřního hradiska*, Sborník Národního muzea A – Historie 35, 1981).

Již v roce 1946 vyšla v Praze druhá Turkova kniha, *Prachovské skály na úsvitě dějin*, která hodnotí výsledky staršího i jeho vlastního archeologického výzkumu tamní skalní pevnosti ve 30. a 40. letech, a brzy nato publikoval svůj výzkum slovanských mohyl u Pňovic (1939) v knize *Posvátný háj na Chocholíku u Pňovic*, Praha 1948. Shrnutí znalostí o jihočeských mohylnících podávají *Slovanské mohyly v jižních Čechách*, Praha 1948. Ostatní Turkovy knihy mají již široké téma českého raného středověku a obdivuhodný záběr. Geniální a dosud nepřekonané jsou *Čechy na úsvitě dějin*, Praha 1963 (reprint Praha 2000; německá verze: *Böhmen im Morgengrauen der Geschichte*, Wiesbaden 1974). Když v 80. letech byly Čechy na úsvitě dějin beznadějně vyprodané a stále byla po nich

poptávka, vydal Rudolf Turek jejich aktualizovanou verzi pod názvem *Čechy v raném středověku*, Praha 1982. V témže roce vyšla Turkova syntéza slavníkovských dějin pod názvem *Slavníkovci a jejich panství*, Hradec Králové 1982. Interdisciplinární pohled na kulturu raně středověkých Čech přináší Turkova poslední knižní publikace *Počátky české vzdělanosti*, Praha 1988.

Archeologický pokus ztotožnit výskyt určitých archeologických jevů (pohřební ritus, keramické tvary, typy hradišť) a určité geografické vlastnosti regionů s oblastmi osídlenými jednotlivými českými kmeny obsahuje Turkovo dílo *Die frühmittelalterlichen Stämmegebiete in Böhmen*, Praha 1957. Tento Turkův pokus není v poslední době ve všem přijímán, je však třeba si uvědomit, že je anachronismem paušální odmítání tohoto pokusu, provedeného před šesti desetiletími, a to zejména proto, že jde o otázky obtížné, které ani dnes nejsou jednoznačně řešitelné. *„Úkoly, které si (Rudolf Turek) kladl, a otázky, jež řešil, zodpovídají dnes s obtížemi mladší a početnější generace v celých pracovních týmech.“* (A. Beneš, *Za Rudolfem Turkem*, Minulostí Západočeského kraje 28, 1992, 307). V roce 1991 formuloval Rudolf Turek svoje stanovisko k názorům, které pokládal za „nové pověsti české“, takto: *„Hlavním problémem studia našich starších středověkých dějin bude komplexní spolupráce všech historických oborů při vzájemné kontrole, ale zároveň i tolerantním respektování dosavadních jejich výsledků, pokud jsou metodicky opřeny a pokud neodporují zachovaným pramenům. Bez tohoto postupu nebude možné další řešení aktuálních otázek, zvláště problému dotvoření českého přemyslovského státu a vývoje, jenž k němu směřoval. Za hlavní nedostatek pokládám právě tvoření volných, o prameny a jejich seriózní rozbor neopřených hypotetických závěrů na základě jediného oboru, i volný či spíše libovolný výběr zahraničních „analogií“, zdánlivě podporujících takový hypotetický přístup.“* (J. Klápště, *Rudolf Turek (rozhovor)*, Dějiny a současnost č. 2, 1991, 47).

Záběr Turkových časopiseckých studií je neobyčejně široký. Řeší otázky archeologické, počínaje dějinami osídlení Čech i mnoha jednotlivých českých regionů, dále problematiku hradišť, pohřebišť a předmětů hmotné kultury, řeší problémy historické a provádí analýzy psaných pramenů, řeší dílčí témata numismatická, uměnovědná a toponomastická, řeší vztahy raně středověkých Čech k okolním oblastem, zejména k Velké Moravě.

Rudolf Turek se neobyčejně angažoval na mnoha polích působnosti v zájmu prospěchu oboru a jeho popularizace. Byl členem vědeckých rad institucí (Archeologický ústav ČSAV v Praze, Muzeum hlavního města Prahy aj.), redakčních rad odborných časopisů (Archeologické rozhledy, Časopis Národního muzea, Numismatické listy, Fontes Archaeologici Pragenses, Zpravodaj místopisné komise ČSAV, Acta regionalia aj.), členem výborů společností (Numismatické, Národního muzea, Historického klubu aj.), starostou Společnosti přátel starožitností. Vyvíjel energickou aktivitu na poli památkové péče, mimo jiné se mu v době totality podařilo zachránit před demolicí torzo raně gotického kláštera v západočeské Pivoni a spolu s B. Nechvátalem zabránit vystěhování cenné knihovny Vyšehradské kapituly mimo Prahu. Prezentoval obor ve výstavních síních Národního muzea (stálé expozice, aktuální výstavy) i v institucích mimopražských (Poděbrady, Libice). Byl znamenitý řečník a proslovil nesčetné vědeckopopulární přednášky v Praze i na mnoha dalších místech po celých Čechách.

V období totality se Rudolf Turek netajil svou křesťanskou vírou a skeptickým vztahem k marxistické ideologii, a proto nemohl získat postavení, jakého by si zasloužil. V letech 1956–1977 mohl působit na Filosofické fakultě UK v Praze, ale pouze jako externí učitel. Přednášel zde od roku 1956, od roku 1965 vedl seminář pro slovanskou archeologii a v roce 1977 byl z fakulty „vykádrován“, přestože by byl vynikajícím vysokoškolským pedagogem. Ve „zlatých šedesátých letech“ mohl dostat hodnost kandidáta věd (1963) a poté jako ocenění jeho *Čech na úsvitě dějin* doktorát věd (1966); ovšem v polovině týchž „zlatých šedesátých“ musel kvůli odbornému kontaktu s renomovaným západoněmeckým historikem podstoupit celodenní vysilující vyšetřování pracovníky StB v Ruzyni. Ocenění nezávislé na totalitě dostal Rudolf Turek v podobě prestižní Herderovy ceny (Gottfried-von-Herder-Preis), kterou mu udělila vídeňská univerzita v roce 1976. V 80. letech přibyla i ocenění domácí: Hlávkova medaile (1981), cena nakladatelství Vyšehrad za rok 1982, medaile Za zásluhy o Českou numismatickou společnost (1985) a čestná medaile Gymnázia v Mladé Boleslavi (1988). V létě 1989 Rudolf Turek podepsal protitotalitní manifest Několik vět. Hned po roce 1989 obdržel Rudolf Turek čestné občanství Libice nad Cidlinou (1990; v roce 1981, u příležitosti libického milénia 981–1981, mu ještě uděleno být nesmělo), stal se čestným členem Československé společnosti archeologické (1990) a Národní muzeum mu udělilo medaili Šternberka-Manderscheida (1990). V roce 1991 přijal čestné občanství Mladé Boleslavi. Od ledna 1992 nese jméno Rudolfa Turka jedna z ulic v Libici nad Cidlinou a 26. června1992 udělilo Presidium ČSAV Rudolfu Turkovi Zlatou medaili za zásluhy o vědu a lidstvo in memoriam.

Rudolfa Turka jsem poznala za studií na fakultě, když nám přednášel slovanskou archeologii. Díky mým začátkům v poděbradském muzeu jsem se ním dostala do častých kontaktů v nedaleké Libici při přípravě instalace Pamětní síně slavníkovské Libice a při památkových úpravách na vnitřním libickém hradišti. V roce 1966 jsem měla příležitost pomáhat dr. Turkovi v Národním muzeu při zpracovávání libických nálezů a v roce 1974 jsem byla velice poctěna, když jsem mohla po skončení Turkových terénních prací na libickém hradišti převzít zdejší výzkum. Rudolf Turek byl koreferentem výzkumu

v Libici až do roku 1991. Mé časté pracovní kontakty s Rudolfem Turkem přerostly v přátelství s ním a s jeho rodinou.

Rudolf Turek měl vlídný a vstřícný životní postoj, byl velmi společenský a přátelský. Tam, kde to považoval za potřebné, byl však kritický s velkou erudicí. Měl krásný charakteristický rukopis, charakteristické jsou i jeho rukopisy strojopisové. Měl vytříbený literární styl a relaxací mu bylo psaní sonetů, v nichž s humorem reagoval na drobné i důležité události. Miloval hudbu, kterou aktivně provozoval, na koncertech sedával s partiturou v rukou. Víru v Boha, hudbu a humor pokládal za své velké životní opory. Oporou mu byla rovněž rodina a jeho moudrá a laskavá paní Květa, která mu pomáhala v jeho práci jak při terénních průzkumech a výzkumech, tak při sestavování rejstříků, při korekturách a dalších pracích.

V roce 2010 vzpomněla česká archeologická obec a město Mladá Boleslav 100. výročí narození Rudolfa Turka. Muzeum v Mladé Boleslavi uspořádalo ve spolupráci s Národním muzeem a Archeologickým ústavem AV ČR v Praze výstavu *Rudolf Turek archeolog a historik* a v jejím rámci zorganizovaly tyto tři instituce dne 17. 6. 2010 odborné setkání pod názvem *Rudolf Turek a archeologie Pojizeří*. I tato akce ukázala, že Rudolf Turek byl osobností, na kterou se nezapomíná. V jeho práci pokračuje mladá generace – v Archeologickém ústavu Jan Mařík, v Národním muzeu Jiří Košta a na Filosofické fakultě UK Praha Pavla Tomanová.

Jarmila Princová

Za PhDr. Jaroslavem Králem

15. listopadu 1921 – 3. června 2011

Ve věku nedožité devadesátky opustil řady archeologické obce PhDr. Jaroslav Král, jenž patřil nejen k nestorům archeologie českého Slezska, ale již málo je obecně zdůrazňováno a známo, že vedle olomouckého Václava Buriana, PhDr. Vlasty Fialové a PhDr. Karla Černohorského patřil k zakladatelské generaci archeologie středověku na Moravě a ve Slezsku, či historické archeologie, jak se v době svého konstituování na počátku 50. let minulého století oficiálně nazývala. Ač brněnský rodák, zakotvil nakonec v Opavě, ale to poněkud předbíháme sled jeho životních osudů.

V roce 1941 absolvoval klasické gymnasium v Brně na Legionářské ulici a po osvobození počal v roce 1945 studovat medicínu na Masarykově universitě v Brně, ale nakonec dal přednost svému životnímu zájmu a v letech 1948 až 1953 studoval prehistorii a dějiny umění na Filozofické fakultě téže univerzity. K jeho učitelům zde patřili profesoři E. Šimek, V. Richter, A. Kutal, A. Friedl a další výrazné osobnosti působící v tomto období na fakultě. Ještě před ukončením studia nastoupil v roce 1950 do

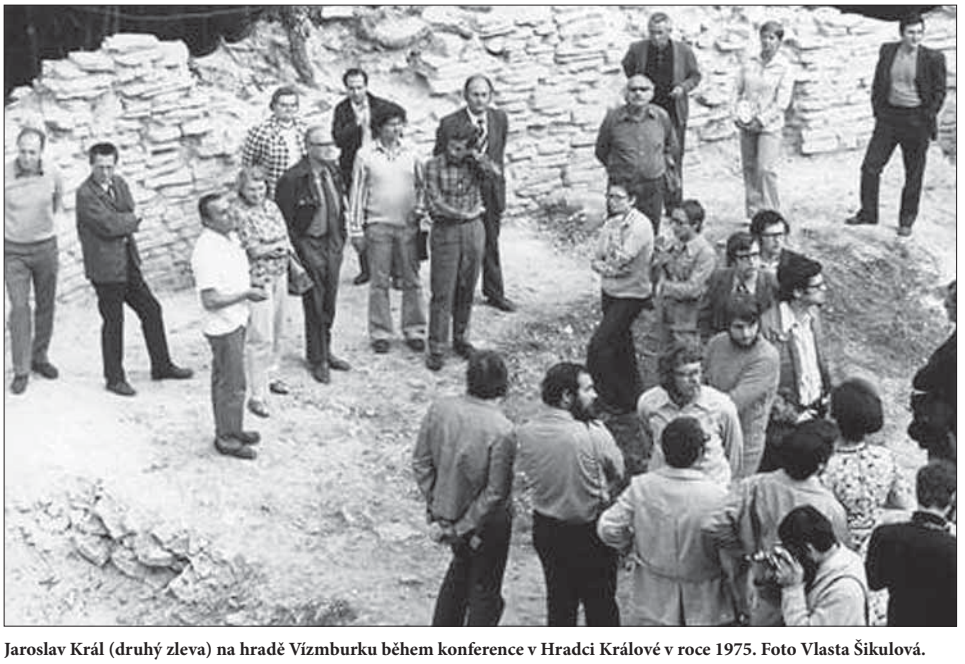

Jaroslav Král (druhý zleva) na hradě Vízmburku během konference v Hradci Králové v roce 1975. Foto Vlasta Šikulová.